

та живих, мертвих і ще не народжених. Цю цілісність І. Берлін називає істинною натурою, яка, підпорядковуючи непокірних членів спільноти колективній або "органічній" волі, досягає вищої свободи для себе, а отже і для членів спільноти. Коли людина стає "рабом" такої природи, то оскільки йдеться про її благо, це взагалі не примус, а його власна воля, знає вона про це чи ні [19].

Позитивна свобода – це самовизначення й самореалізація людини. Ці два види свободи породжують свободу особистості під час взаємодії з метою знаходження певного логічного балансу між ними.

Таким чином, позитивна свобода – це свобода "для", насамперед для того, щоб брати на себе відповідальність, свобода дотримуватися відповідальності. Це і є справжня людська свобода, на думку І. Берлін.

Отже, позитивна свобода – це свобода суб'єкта волі, який опановує свою справжню природу, передусім свою соціальну природу, своє органічне ціле [20]. Проте І. Берлін застерігає, що такі органічні метафори небезпечні, коли ними виправдовують примус одних людей над іншими. Тому, вищою формою прояву свободи, на мій погляд, є свобода самореалізації особистості.

Система освіти, хоча і спрямована на вирішення цього комплексу суспільно-економічних питань однак в центрі її уваги постає саме людина як найвища цінність. Тож будь-які критерії чи стандарти прямо або опосередковано мають на меті задоволення її потреб у максимальному самовираженні впродовж життя. Якщо освіта не забезпечує цієї базової вимоги, то інші показники якості не мають жодного значення. Висновок в такому випадку безальтернативний – така освіта не є якісною. Здатність людини до самореалізації в житті є в цьому

сенсі найвищою оцінюючою інстанцією для системи освіти загалом та навчального закладу зокрема. В цьому відношенні освітяни мають орієнтуватися не на підготовку абсолютно досконалого фахівця чи цілковито всебічно розвиненої особистості, що сьогодні є абсолютно утопічною метою, а на закладення потужного фундаменту для безперервної самоосвіти людини впродовж всього її життя, що забезпечить максимальну самореалізацію громадянина як непересічної особистості.

Список використаних джерел

1. Андрющенко В. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів // Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С. 5–17.
2. Корсак К. В. Соціально-філософський аналіз тенденцій розвитку тріади "людина-суспільство-освіта" на початку XXI століття: автореф. дис. ... д-ра філос. наук. – К., 2006. – С. 15.
3. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К.: Грамота, 2005. – С. 78.
4. Корсак К. В. Соціально-філософський аналіз тенденцій розвитку тріади "людина-суспільство-освіта" на початку XXI століття... – С. 16.
5. Архилова С. П. Якість освіти у контексті вимог сучасності // Вісник Черкаського університету. – 2008. – № 135. – С. 13.
6. Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас / [пер. з ісп. В. Бурхгардт] // Вибрані твори. – К.: Основи, 1994. – С. 12–13.
7. Іванов С. В., Кітов М. Г. Філософія і фундаменталізація університетської освіти // Вища школа. Науково-практичне видання. – К.: Знання, 2013. – № 1. – С. 20.
8. Там само. – С. 21.
9. Там само. – С. 22.
10. Там само. – С. 24.
11. Там само. – С. 24.
12. Там само. – С. 26.
13. Там само. – С. 26.
14. Там само. – С. 26.
15. Там само. – С. 26.
16. Берлін Ісайя. Дві концепції свободи // Современный либерализм. – М.; Берлін, 1998. – С. 19–43.
17. Там само.
18. Taylor C. What's Wrong with Negative Liberty. 1985. Law and Morality / ed. David Dyzenhaus, Sophia Reibetanz Moreau and Arthur Ripstein. – 3-rd ed. – Toronto: Univ. of Toronto Press, 2008. – P. 359–368.
19. Starr P. Freedom's power: The true force of liberalism. – New York: Basic Books, 2007. – P. 60–724.
20. McGowan J. American liberalism: An interpretation for our time. – Chapel Hill: North Carolina University Press, 2007.

Надійшла до редколегії 25.12.12

А. Н. Кляшторный

ИНТЕГРАЛЬНЫЕ КРИТЕРИИ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Обосновывается тезис, что наиболее важными интегрирующими критериями качества высшего образования являются профессиональная компетентность, фундаментальность и человекомерность.

Ключевые слова: высшее образование, качество образования, интегральные критерии качества образования, профессиональная компетентность, фундаментальность, человекоизмеряемость, свобода, самореализация личности.

O. M. Kliashtorny

INTEGRATIVE CRITERIA OF QUALITY IN HIGHER EDUCATION

The author argues the thesis that professional competences, fundamentality and "human dimension" are the most fundamental and integrative criteria of the quality of higher education.

Keywords: higher education, quality of education, integrative criteria of the quality of education, professional competences, fundamentality, human dimension, freedom, human self-actualization.

УДК 141.1

О. В. Колісник, канд. філос. наук, доц., докторант, КНУТШ

АМЕРИКАНСЬКИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст. (ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ)

В статті розглядаються особливості американської філософії кінця ХІХ – першої пол. ХХ ст., які вплинули на формування специфіки американського філософського дискурсу другої половини ХХ ст.

Ключові слова: критичний реалізм, прагматизм, раціоналізм, репрезентація, аналітична філософія.

Особливості американського філософського дискурсу кінця ХІХ – першої пол. ХХ ст. великою мірою визначили напрями та специфіку розвитку сучасного філософського простору США, зокрема, комунітаризму, філософії моралі, неопрагматизму, філософії мови, й т. ін., окресливши пріоритетні проблеми дослідів, тому історико-філософський розгляд виникнення головних тенденцій американської філософії видається особливо актуальним з позиції філософських проблем сьогодення, як, наприклад, осмислень інтерпретації самоідентифікаційних парадигм.

Серед ґрунтовних історико-філософських досліджень американської філософії слід зазначити роботи:

Р. Перрі "Сучасні філософські тенденції" (Present Philosophical Tendencies, 1912), А. Река (Recent American Philosophy, 1964), Г. Муре "Головне про філософію" (Some Main of Philosophy, 1953) Дж. Боррадори "Американська філософія" (American Philosophy, 1999), І. В. Бичка "На філософському роздоріжжі. Криза феноменології і критичного реалізму в сучасній буржуазній філософії США" (1964), А. Ф. Грязнова "Аналітична філософія: Становлення й розвиток" (2006), та ін.

Метою даної статті є аналіз особливостей американської філософії кінця ХІХ – першої пол. ХХ ст., які вплинули на формування специфіки американської філософії у другій половині ХХ ст.

© Колісник О. В., 2013

Для зазначеного періоду в американській філософії став характерним потужний рух від субстанціоналізму (метафізичного, есенціалістського), епістемологічного дуалізму суб'єкта та об'єкта до прагматизму, неореалізму, натуралізму, біхевіоризму, зокрема. Теоретико-методологічні висновки представників даних напрямів безперечно відрізнялись, утім їх об'єднувала критика моністичного ідеалізму, трансценденталізму, підкорення філософії релігійно-моральним цілям, відмова від класичної філософії (І. Канта, Й. Фіхте, Г. В. Гегеля) та потужне використання в своїх обґрунтуваннях методів наукового знання, аргументів, які спираються на останні відкриття в науці. В книзі "Характер та думка в Сполучених Штатах" ("Character and Opinion in the United States", 1920) Дж. Сантаяна писав, що в ХХ ст. "досвід приймається за самодостатнє та єдино реально існуюче, за кінцевий об'єкт, з яким повинні співвідноситись будь-яка думка чи теорія. Наміром такого емпіризму було не стільки творення своїх наукових концепцій на науковій основі, скільки радикальна критика та руйнування прийнятих вірувань, навіть вірувань, що притаманні емпіричній науці. Саме в процесі відважної руйнівної критики американська філософія набула свої власні крила" [1].

Крім того, на формування особливостей американського способу філософування вплинула ідентифікація "досвіду" як теоретичного поняття. Слід зазначити, що в американській філософській традиції інтерпретація досвіду здійснювалась різнопланово, й вплив такого плюралізму має наслідки навіть в сучасній філософії. Так, можна виділити традицію тлумачення досвіду з точки зору логічних та епістемологічних параметрів, як результат логічної діяльності людини у філософії Б. Рассела та А. Уайтхеда, що знайшла своє продовження в неореалізмі. У. Джеймс запропонував розгляд досвіду з точки зору функціоналізму, як перетинання матеріальних та ідеальних елементів, які пов'язані між собою зовнішньо, а не внутрішньо. Соціобіологічне тлумачення досвіду як безперервної взаємодії та єдності соціокультурних та природних факторів, представив у своїх роботах Дж. Дьюї. Така варіативність підходів до досвіду як поняття теоретичного аналізу, розкриває специфічну рису філософії американців як плюралізм, що проявляється не тільки в різних версіях тлумачення понять, але й в наявності множинних напрямів філософського розвитку: функціоналізмі, прагматизмі, неопрагматизмі, реалізмі, неореалізмі, натуралізмі, психологізмі-антипсихологізмі, соціологізмі, сцієнтизмі-антисцієнтизмі, й т. ін., які виникли на початку століття й дещо змінилися, продовжують існувати в умовах культури когнітивізму кінця ХХ ст.

Також, необхідно зазначити, що вагоме місце в американській філософії займає ставлення до самої філософії як нарративу та літератури, що виявить себе з часом й в розкритті самоідентифікаційної проблематики. Такі тенденції стають помітними, зокрема, вже у прагматизмі У. Джемса стосовно нових способів розмови, які допоможуть досягти того, чого людина бажає, а також відносно трактування свідомості, як функції організму, та істини, що залежить від реальності в яку людина вірить в конкретний момент: "... Будь-яка реальність перевіряє й узаконює тільки свою власну ідею, й кожного разу її виправдання полягає в задовільному здійсненні фізичних та духовних наслідків (satisfactory-ending consequences), які ця ідея привнесла в дію" [2], знайшли своє продовження в постмодернізмі, зокрема у творчості Р. Рорті, С. Фіша, Д. Деннета, та ін.

Продовжуючи розгляд особливостей традицій філософії США, які вплинули з часом на способи інтерпретації самоідентифікаційної парадигми людини наприкі-

нці ХХ ст., слід також звернути увагу на американський неореалізм, який відзначився тим, що проголосив емансипацію метафізики від епістемології, проголосивши гасло, що: "Природа речей не повинна спиратись на природу знання", й став застосовувати методи біхевіоризму та психології у розгляді дійсності [3]. Так, відомий неореаліст Е. Холт стверджував, що буття та природа реаліті не обумовлені тим, що вони пізнаються. У своїй праці "Поняття свідомості" ("The Concept of Consciousness", 1914), будучи, крім того, одним з перших прихильників З. Фрейда в США, Е. Холт поруч з ідеями біхевіоризму, логіки й фізики того часу, використовує й досягнення психології, підкреслюючи, що хоч свідомість пов'язана з психічними властивостями організму, проте елементи, які її визначають, не обов'язково є психічними. Застосування методів біхевіоризму дає можливість філософу прийти до висновку про "не духовну природу свідомості" та "Всесвіту, який теж не духовний та не матеріальний, а нейтральний" [4]. Традиція розв'язання філософських питань із використанням міждисциплінарного підходу стане характерною рисою американської філософії у другій пол. ХХ ст.

Вагоме значення мала критика неореалістами (Р. Перрі, У. Монтеґю та ін.) ідеалістичних концепцій з метою спростування картезіанського дуалізму. В цілому натуралізм, який приваблював неореалістів концепцією еволюційного розвитку Всесвіту й зверненням до наукових методів дослідження (математичних, природничих, психологічних), та логіки при вирішенні філософських проблем, також виявив себе в американській філософії другої пол. ХХ ст. – у творчості Б. Скіннера, Д. Деннета, Дж. Сьорля, та ін.

Нова версія реалізму, яка започаткувалась після публікації Р. Селларсом своєї роботи "Критичний реалізм" ("Critical realism", 1916), була орієнтована на проблеми гносеології й мала своє продовження в диспутах аналітичної філософії. Так само як і неореалісти, представники критичного реалізму вважали, що світ існує незалежно від нашого пізнання, а знання відноситься до зовнішнього світу. Утім схему процесу пізнання (суб'єкт-об'єктні відносини) критичні реалісти пропонували розглянути з позиції третього учасника пізнавального акту – ідеального посередника. Р. Селларс називав його – даним (datum), Дж. Сантаяна – сутністю (essense), А. Роджерс – ментальним станом (mental state), Дж. Пратт – якісною групою (quality group), й т. ін. Представники даної версії реалізму вважали, що початком аналізу процесу пізнання є якісні елементи, які дані свідомості безпосередньо, репрезентативно. Тобто, відчуття, поняття, образи репрезентують зовнішній світ, проте, по своїй природі, не тотожні ні йому, ні психічному актові сприйняття, виступаючи лише засобами пізнання оточуючої реальності. Таке відновлення "третьої особи" пізнавального акту дозволяє вирішити ряд проблем, зокрема, визначити природу "посередника", його відношення до мозку та психіки людини, які намагались бути розв'язаними ще філософами епохи Нового часу. Крім того, введення до пізнавальної схеми додаткового складника відновлює картезіанський розподіл тілесного з ментальним.

Проблему визначення різниці між фізичним та психічним, яка в подальшому виявить себе у дискусіях аналітичної філософії, присвячених питанням самості людини, її суб'єктивності, продовжує досліджувати з позиції нейтрального реалізму Б. Рассел. Свідомість та матерію філософ вважає складними логічними утвореннями, що в основі мають однаковий набір компонентів, які не фізичні й не ментальні. В праці "Аналіз розуму" ("Analysis of Mind", 1921) Б. Рассел стверджував,

що "Джемс був правий, коли заперечував свідомість як реалію, а американські реалісти частково мали рацію, коли стверджували, що свідомість й матерія складаються з нейтральної речовини, яка сама по собі не є ні матеріальною, ні ментальною. Що торкається образів, то я схилиюсь до припущення, що вони належать тільки ментальному світу" [5].

Одним з перших почав акцентувати увагу на тому, що суспільство входить у "пострелігійний" та "постраціональний" період, Дж. Сантаяна, й особисто сам, вважаючи уяву головною властивістю свідомості, розглядав науку, релігію, філософію, поезію рівними у своєму статусі одне відносно одного. Дані ідеї, а також логоцентризм філософії Сантаяни, його сприйняття філософії як міфологічної та поетичної гри уяви, критика сцієнтизму, антифундаменталізм й антиесенціалізм, в майбутньому стануть визначальними відносно філософії постмодерну. У праці філософа "Панування і влада" (1951), особливо яскраво проявляються етичні та соціо-політичні тенденції, які пізніше виявлять себе у філософії кінця ХХ ст. Проте, необхідно зазначити, що на відміну від постмодерністів, Дж. Сантаяна, використовуючи радикальний скептицизм, не передбачав деконструкції традиційної філософії, й навіть відмовившись від фундаменталізму в епістемології, філософ не пориває зв'язків з натуралізмом та раціоналізмом, використовуючи механізм "інтуїції сутностей" й "тваринну віру" у якості елемента, який пов'язує свідомість з оточуючим світом.

Критика розуміння філософії лише як моделі теоретичної рефлексії над теоретичними проблемами, з перебільшенням її теоретико-когнітивних функцій, спекулятивної метафізики, ідеалізму та дуалізму, представлена також в "реконструкційних" ідеях засновника прагматизму й функціоналістської психології Д. Дьюї. Американський філософ, який вплинув на своєрідність філософського мислення США, виступав за переосмислення філософських понять "досвіду", "розуму", "морального", "ідеального", "реального", й т. ін. будучи переконаним, як і Дж. Сантаяна, що функційно філософія повинна бути наближена до повсякденних реалій життя, й містити в собі етичний, релігійний, ідеологічний, соціальний, естетичний контексти. Позиція філософа, що "світ є випадковим й наповнений ризиком", знайде своє продовження у рортіанській філософії, а розгляд досвіду з погляду інтеракції, подій, контексту, різноманіття, референційності, й т. ін., незалежно від поділу на фізичне та ментальне, буде яскраво представлений у філософії постмодерну. Соціально-діяльнісний підхід Д. Дьюї до концепції "Я" – людини, її самості, по-перше вплинув на зростання уваги до людської індивідуальності при визначенні самоідентифікаційних особливостей людини; по-друге, започаткував погляд на свідомість як на феномен, який є причиною творення оточуючої реальності, а не тільки її віддзеркалення. Дана концепція знайде своє широке обґрунтування у відкриттях квантової фізики другої половини ХХ ст., яка фактично заклала основи злиття духовності з наукою, що ще знайде своє продовження у дослідіах ХХІ ст.: "Минуло не більше століття, – зазначає американський фізик, доктор філософії, письменник Ф. А. Вольф, – з того часу, як ми зрозуміли, що задаємо неправильні запитання, сприймаючи зовнішній світ окремо від суб'єктивного досвіду, чи нашого внутрішнього світу" [6].

Слід зазначити, що сцієнтизм, натуралістично-прагматична та аналітична традиції американської філософії (Ч. Пірс, У. Джемс, Дж. Ройс, Дж. Дьюї, Дж. Сантаяна, А. Уайтхед, Р. Карнап, Г. Райл, Дж. Остін, Е. Нагель, Б. Скіннер, Д. Деннет та ін.), не дивлячись на своє критичне ставлення до репрезентації, не відмовились

від значення, що розум є універсальним, безособовим й нейтральним інструментом, як було виділено ще Р. Декартом та І. Кантом. Так, розроблення теми інтенціональності аналітичною філософією є продовженням ідеї репрезентації теорією свідомості, згідно якої свідомість пояснюється як теорія значень мовних виразів. Здатність свідомості позначати предмети, "бути про..." (aboutness) розкриває проблему значення (meaning) як відношення знаку та реальності, яку він позначає. В такому випадку до складу значення входить сенс й референція.

Представники ж неопрагматизму заперечили саму можливість раціональності, спростувавши картезіансько-кантівські висновки. Відтак сприйняття репрезентації як "знаку", "символу", що дозволяє цілісно розглядати пізнавальний процес, виступаючи зв'язуючою ланкою між розумом та реальністю, що ґрунтується на основі досвіду та тріадних відносинах між об'єктом, інтерпретатором й річчю, яка формує основу для подальших дедуктивних, індуктивних, й т. ін. розробок, відходить на другий план. Проте ідея пізнавальної діяльності як тлумачення, зокрема "міфу про даність", стає значимою в аналітичній філософії Р. Селларса, У. Куайна та неопрагматизмі Р. Рорті. Особлива увага у даних філософів приділялась моральним та історичним аспектам інтерпретації досвіду й одночасно вони відстоювали номіналістичне бачення знаку з метою збереження цілісності присутніх у буденному досвіді елементів. Утім виникли певні труднощі із застосуванням їх номіналізму до "почуття реальності", що проявилось у зведенні буденного досвіду до чистої лінгвістичної гри чи опису й метафори.

Як видно з вищесказаного, наукове пізнання, яке спиралось на раціоналізм й довгий час розглядалось в якості виключного способу осягнення реальності, в останні десятиліття ХХ ст. перетворюється лише на одну з багатьох форм пізнання реальності, іноді доречну й діючу, іноді не здатну врахувати сукупність факторів, які беруть участь в дослідженні світу. Виришальна роль у зміні акцентів розгляду пізнання в філософському середовищі належить так званому "лінгвістичному повороту", який стався на початку попереднього століття, й значно трансформував проблеми філософських досліджень як американської, так і всієї аналітичної англійської філософії. В першій половині ХХ ст. аналітична філософія фактично була філософією мови, яка приділяла увагу логічним аспектам лінгвістичних явищ, й спиралась на логіцизм, емпіричний фундаменталізм, й індуктивізм. Досліди мови вплинули на розкриття структури мисленевої діяльності, відношень між мисленням та реальністю, пов'язуючи тим практичний досвід з теорією пізнання, що дозволяє використати нові логічні системи для більш детального гносеологічного аналізу знання, як конкретного процесу, що залежить від людської суб'єктивності. Дані інновації внутрішнього змісту філософії почали формувати нові напрями досліджень. Першочергово це виявило себе в тому, що аналітична американська філософія другої пол. ХХ ст. розширює пріоритети своїх дослідів від суто лінгвістичної проблематики й значень природної мови до використання ідей методології науки, ідей соціального біхевіоризму, фізікалізму, натуралізму, сцієнтизму, реабілітації онтологічної проблематики, етики, соціальної філософії, історії філософії, й т. ін. Розгляд лінгвістичних значень з позиції впливу соціальних стимулів на схильності людей до явних реакцій у поведінці значно вплинуло на подальший розвиток напрямів американської філософії загалом (У. Куайн, В. Селларс та ін.), й на дослідження в галузі самоідентифікаційної проблематики, зокрема.

Крім зазначених вище тенденцій, в сучасній американській філософії відбувається також процес заміни

епістемології культурологією. Найбільш яскраве вираження дане явище отримало у творчості Р. Рорті. Еволюція поглядів Р. Рорті від аналітичної ("Лінгвістичний поворот. Нові дослідження філософського методу", 1967) до соціокультурної проблематики певним чином представляє зміну парадигм в самій американській філософії, коли проблемні питання аналітичної філософії поступово замінюються концепціями соціокультурної орієнтації, й актуалізація теми самоідентифікації людини, її самопрезентації у світі є тому підтвердженням.

Праці Дж. Ролза, Р. Бернстайна та ін. спрямовані на вираження незадоволення аналітичною парадигмою, утім вони не починали відкритої полеміки з положеннями аналітичної філософії, за виключенням роботи Р. Бернстайна "По той бік об'єктивізму й релятивізму" ("Beyond Objectivism and Relativism", 1983). Безпосередньо критику аналітичної парадигми розпочав Р. Рорті, коли у 1979 р. видав свою роботу "Філософія й дзеркало природи" ("Philosophy and Mirror of Nature"), в якій виступив проти теорії відображення як принципу епістемології. Свій погляд філософ обґрунтовує тим, що більше нікого не цікавлять знання, які відірвані від інтересів та потреб конкретної людини, й претензія філософського знання на об'єктивність є невинуватною. Тобто, жодна філософська система знання, згідно Р. Рорті не є більш істинною відносно іншої такої ж системи. Філософ у такий спосіб відмовляється від об'єктивізму на користь релятивізму й дорівнює гносеологію до інших форм знань, зокрема, до моралі, яка є соціально обумовленою й спирається на практичні потреби соціуму. Результатом продовження зміни аналітичної проблематики на морально-психологічну з подальшою її плюралізацією стала також праця Р. Рорті "Випадковість, іронія й солідарність" ("Contingency, Irony and Solidarity" 1989 р.), де автор стверджував, що будь-яка діяльність людини є фактом творення на основі відповідних до ситуації прагматичних уподобань, а ніякою мірою не віддзеркаленням чи копіюванням цього світу.

Проте, слід зазначити, будучи переконаним у тому, що позбавлення від реалізму є "духовним прогресом", філософ в той же час демонструє сильне почуття реальності, зазначаючи, що контакт з реальністю є каузальним: "Ми не мали б нашої мови й наших переконань, як би світ не був би таким, яким він є" [7], підкреслюючи тим ідею, що, без контакту з конкретним оточуючим середовищем ні мова, ні тілесні показники людини не могли б існувати. Утім, філософ виступає проти репрезентаціонізму, з погляду якого знання про світ отримуються через посередника, який в той час може спотворити реальність. Розглядаючи доречність репрезентаціонізму лише з позиції психологічної потреби, Р. Рорті закликає бути відвертими із собою під час тлумачення мовних виразів, які розкривають їх суть, що й постає відображенням реальності. Так, американський мислитель наводить як приклад твердження "істинна природа реальності примушує робити мене це", підґрунтя якого,

з його погляду, фактично є волонтаристським, ніцшеанським, оскільки передає стан "я так хочу": "Різницю між думкою та пізнанням слід зберегти для практичних, а не теоретичних цілей, відмежовуючи питання від "пафосу дистанції" між видимістю та реальністю" [8].

Внаслідок впливу рортівської позиції на об'єктивність наукового пізнання, традиційні дуалізми, й на привілейованість філософії як гаранту достовірності та впевненості, у американських філософських диспутах сучасності все менше представників аналітичної філософії намагається відстоювати позиції нейтральності епістемології, й робити безапеляційні висновки про реальність на основі лише раціоналізму. Також була втрачена пізнавальна цінність "репрезентації", яка необхідна в процесі осягнення світу як знаку, який засвідчує зв'язок між реальністю та розумом, проте вона не повинна сприйматись схематично й як суб'єктивістська.

З наведеного вище видно як ідеї реалізму та раціоналізму розвивались на ґрунті американської філософії. Проте, не зважаючи на кризу раціоналізму та епістемології, яка заявила про себе починаючи з другої пол. ХХ ст., слід зазначити, що, трансформувавшись, ідеї раціоналізму продовжують свій вплив, хоч й не такий радикальний, як у попередні часи, на сучасний філософський простір. Зокрема, наприкінці ХХ ст. формується тенденція нетрадиційних форм раціональності, що знаходить своє відображення й у варіантах трактувань самоідентифікаційної парадигми сучасної людини. Цінність раціональності починає визначатись її "комунікаційністю" (термін А. Веллмера), соціальним дискурсом моральних цінностей постіндустріального суспільства, консенсус якого поширюється на множинність раціонально сприймаючих дійсність осіб в гіпотетичному соціумі. Значною мірою пошук нової раціональності виявив себе у співвідношенні "справедливість-солідарність" на ґрунті універсальної рівності. Тобто, виводячи раціональність на рівень сенситивності, предстатники постмодерного дискурсу наділяють її характеристиками моралі. Проте лише наявність сенситивно-емоційного співрозуміння, емпатія всіх учасників інтеракції може завершити процес бачення раціональності з людино-мірної позиції моралі.

Список використаних джерел

1. Santayana G. Character and Opinion in the United States. – New York, 1955. – P. 83.
2. Джеймс У. Ответ Уильяма Джеймса // Эбер М. Прагматизм, исследование и его различные формы. – СПб., 1911. – С. 124–125.
3. The Program and first platform of six realist // American Philosophy in the Twentieth Century. A Sourcebook from Pragmatism to Philosophical Analysis. Ed. by P. Kurtz. – New York ; London, 1973. – P. 317.
4. Holt E. B. The Concept of Consciousness. – London, 1914. – P. 106.
5. Russell B. The Analysis of Mind. – London ; New York, 1921. – P. 25.
6. Арнц У., Чейс Б., Висенте М. Кроличья нора или что мы знаем о себе и Вселенной / [пер. с англ. А. Степановой]. – М. : Эксмо, 2011. – С. 119.
7. Rorty R. Response to Farrell // The Philosopher responds to his Critics, – 1995. – P. 192.
8. Rorty R. Response to Bjorn Ramberg // R. Rorty and His Critics, 2000. – P. 217.

Надійшла до редколегії 25.12.12

A. V. Kolesnyk

АМЕРИКАНСКИЙ ФИЛОСОФСКИЙ ДИСКУРС КОНЦА XIX – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ст. (ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ)

В статье рассматриваются особенности американской философии конца XIX – первой половины XX ст., которые повлияли на формирование специфики американского философского дискурса второй половины XX ст.

Ключевые слова: критический реализм, прагматизм, рационализм, репрезентация, аналитическая философия.

O. V. Kolesnyk

AMERICAN PHILOSOPHICAL DISCOURSE END OF XIX – THE FIRST HALF OF THE TWENTIETH CENTURY (HISTORIC-PHILOSOPHICAL ASPECT)

The article deals with the features of the American philosophy of the late XIX – early XX century, which influenced the formation of the specifics of the American Philosophical Discourse of the second half of the twentieth century.

Keywords: critical realism, pragmatism, rationalism, representation, analytic philosophy.